

De economie van Pasen

We leven in de 40-dagen tijd. De tijd voor Pasen nodigt uit tot contemplatie over onszelf en de samenleving, zeker nu de economische crisis zich als een olievlek uitbreidt tot iedere nis van de maatschappij. Het Chinese woord 'crisis' bestaat uit twee karakters, 'bedreiging' en 'kans'. De crisis plaatst de samenleving op een tweesprong. Zij biedt mogelijkheden voor een gezonde heroriëntatie. Hoe kunnen we van onze nood een deugd maken? Een poging tot een antwoord vanuit de christelijke traditie.

Ken je beperkingen

In deze traditie neemt bescheidenheid een belangrijke plaats in. Dat is vooral van belang als we de schuldvraag voor de crisis en de gevolgen daarvan onder ogen zien. Jezus roept ons in Matteüs 7:5 op eerst de balk uit ons eigen oog te halen, zodat we scherp genoeg kunnen zien om de splinter uit het oog van de ander te verwijderen. Die 'balk' is onze neiging om anderen te veroordelen, bijvoorbeeld door hen de schuld te geven voor het kwaad dat ons overkomt. Deze neiging is nu heel begrijpelijk. Maar uiteindelijk helpen een veroordelende houding en zelfbeklag ons niet verder. Door in een slachtofferrol te blijven hangen en te blijven zwarte pietten, komt er geen nieuwe creativiteit, energie en enthousiasme vrij om bij te dragen aan een gezondere samenleving met een gezondere financiële sector.

In de media worden de banken tot vervelens toe als de grote zondebokken weggezet. Maar het is te gemakkelijk alleen te wijzen naar de zelfverrijking in het bankwezen. Durven we ook naar ons zelf te kijken? Hebben we niet allemaal geprofiteerd van de hoge rendementen op de aandelen van bank- en verzekeraars waardoor onze pensioenen betaalbaar bleven? En hebben we niet jarenlang gemakkelijk geld verdiend aan een kredietgedreven koopkrachtgolf? Gingen we ook niet voor dat laatste extra rendement op complexe financiële producten die we zelf nauwelijks begrepen? Hoe komt het toch dat degenen die waarschuwden voor de risico's waaraan het financiële systeem blootstond zo weinig gehoor vonden? En overschatten we de maakbaarheid van de samenleving niet als we ons zelf voorspiegelen dat grote financiële crises te voorkomen zouden zijn? Want de enige manier om deze risico's geheel uit te sluiten is om de economie op slot te zetten. We leven nu eenmaal in een

gevaarlijke, imperfecte wereld waarin we zelf ook bijziend zijn en risico's onderschatten. Zo'n honderd jaar geleden schreef een Engelse krant de vraag uit: *"What is wrong with the world?"* De Engelse christelijke schrijver G.K. Chesterton schreef terug: *"Dear Sirs, I am. Yours sincerely, G.K. Chesterton."* We zullen eerlijk onder ogen moeten zien dat we allemaal beperkt zijn. We kunnen niet alles overzien én alles in de hand te houden.

Een gevaarlijk aspect van de crisis is dat landen elkaar de schuld gaan geven van de crisis. Landen die veel sparen (West Europa, China) verwijten andere landen dat ze te veel hebben geleend (Oost Europa, de VS). In werkelijkheid hebben beide groepen geprofiteerd van de situatie. Zo vonden de spaarlanden grote exportmarkten en goede rendementen in de leenlanden. Beiden zijn daarom verantwoordelijk voor de ontstane situatie en moeten samen naar oplossingen zoeken.

De wereld staat op een historisch kruispunt; óf landen geven elkaar de schuld en schermen net als in de jaren dertig elkaars markten af waardoor de wereldeconomie uit elkaar valt met grote politieke spanningen als gevolg; óf landen helpen elkaar uit deze crisis te komen door markten open te houden en financiële noodhulp te verschaffen aan landen die in moeilijkheden zijn gekomen op voorwaarde dat deze landen leren te leven met minder krediet.

Neem een time out

Ook in de binnenlandse politieke discussie moeten we voorkomen dat groepen tegenover elkaar komen te staan. Deze crisis kan leiden tot meer onderlinge verbondenheid waarbij iedereen een stapje terugdoet, óf tot een nog meer gefragmenteerde samenleving waarin iedereen zijn eigen deel opeist en in zelfbeklag zijn ongenoegen uit over anderen. Kiezen we de laatste optie, dan komen we in een neerwaartse spiraal met meer werkloosheid en onzekerheid. En zijn we uiteindelijk allemaal verliezers. Dit is het Bangkok scenario – vernoemd naar het ooit zo stabiele en welvarende Thailand, dat nu uiteen valt in anarchie.

Pasen daagt uit om solidariteit concreet vorm te geven. Laten we bijvoorbeeld een sociaaleconomische adempauze nemen om bij zinnen te komen en ons te bezinnen op de economie van morgen. Wat ons betreft houdt die *time out* in dat we het komende jaar genoeg nemen met wat we nu hebben. Dat betekent dat we alle lonen en aanvullende pensioenen, van hoog tot laag, voor een periode van twaalf maanden bevriezen, zodat we onszelf mentaal en materieel in een positie brengen om diepgaand te reflecteren op de economie van morgen. Wij vermoeden dat in deze economie de continue ontwikkeling van kennis, talent, creativiteit en innovatie een sleutelrol zal spelen zodat we zuiniger omspringen met energie, koolstof, krediet en mensen. Maar we maken ons vermoeden graag onderdeel van een brede maatschappelijke dialoog.

Wat maakt ons waardevol?

Deze crisis is ook een tijd om ons te bezinnen op wat écht van waarde is. Wat is écht belangrijk? Worden we écht gelukkiger van nog een *flatscreen* TV in huis? Doen alléén

onze prestaties ertoe? 'Ben je nuttig voor mij?' 'Wat verdien je?' 'Wat is je netwerk?' Deze soort vragen liggen te vaak op onze lippen. De waardigheid van een persoon lijkt volledig af te hangen van de inhoud van de loonstrook of het netwerk op *Hyves* of *LinkedIn*. Niet alleen kleren maar vooral geld en status maken de man. We weten dat de crisis mensenlevens heeft gekost. Enkele bankiers en ondernemers wierpen zich voor de trein. Met het verdampen van hun vermogen of bonus is ook hun perspectief verdampt. Wat resteert, is een diepgaande persoonlijke identiteitscrisis, omdat de basis van wie je bent in rook is opgegaan.

Waar halen wij onze zekerheid en identiteit vandaan nu zelfs geld en de spaarrekening niet meer veilig zijn? Waarom zijn we waardevol? De christelijke traditie benadrukt dat onze waardigheid niet voortkomt uit onze eigen prestaties of bezittingen, maar voorkomt uit onze relaties met anderen en met de Ander, die de Schepper en de Eeuwige wordt genoemd. Wij zijn als mensen waardevol omdat wij gewild én geliefd zijn door de Schepper. Wij zijn niet het chaotisch resultaat van tijd en toeval, maar reflecteren een pro-actief opererende Actor, die het welzijn van ieder mens op het oog heeft, onafhankelijk van de stand van onze spaarrekening, onze effectenportefeuille of onze status.

Dienstbaarheid

Het helpen van medemensen is in deze crisistijd van groot belang. Dienstbaarheid is ook een belangrijk onderdeel van het christelijk-sociale denken. Nu de crisis ook onszelf gaat raken, gaan we door een rouwproces van eerst *ontkenning*, dan *woede* en *opstandigheid* en vervolgens *verdriet* en *aanvaarding*. Laten we deze cyclus snel doorlopen zodat we de situatie nuchter kunnen analyseren om te bezien wat we kunnen betekenen voor anderen in plaats van die anderen voortdurend te wijzen op hun verantwoordelijkheden voor ons.

Juist nu zijn leiders nodig die een dienende houding hebben. In de ogen van het volk heeft de elite in het bedrijfsleven, politiek en samenleving nadrukkelijk gefaald. Veel topmensen hebben een dubieuze reputatie opgebouwd waarin hun eigen belang prevaleert boven dat van hun bedrijf en gemeenschap. Onder deze crisis ligt een waarden crisis, die ingrijpender is dan de financiële crisis.

Het huidige klimaat vraagt om gezond leiderschap. Er zijn herders nodig om te voorkomen dat net als in de jaren dertig honden de kudde onder hun hoede nemen. Tegen de dominante opvatting *greed is good* heeft de christelijke traditie al eeuwen lang de stelling betrokken dat je *goedgeefs moet zijn met gegeven goed en autoriteit*. Bezit en invloed zijn geen eigendom, maar een gegeven voorrecht dat we in bruikleen hebben. Economie draait om *ecos nomos*, of te wel als rentmeester zorg dragen ('*nomos*') voor het huis of de gemeenschap ('*ecos*').

Test voor deze generatie

De crisis is een serieuze beproeving voor onze naoorlogse generaties. Wij zijn ruim bedeed met vrede, vrijheid en welvaart. Terwijl we onze zegeningen tellen beseffen we vaak nog onvoldoende dat vrede en welvaart niet vanzelfsprekend zijn. Het zijn werkwoorden die om voortdurend onderhoud vragen.

Deze crisis is een *wake-up call* die om heroriëntatie vraagt. Wat is werkelijk essentieel? En wat willen we als essentiële waarden doorgeven aan de komende generaties? Nederigheid en dienstbaarheid hebben we al genoemd. We voegen er tenslotte nog één aan toe: het denken op langere termijn. Dat is een forse uitdaging voor ons want veel is *instant* geworden in deze tijd. De Bijbel roept ons echter op onze blik te houden op Jezus Christus die “denkend aan de vreugde die voor hem in het verschiet lag, zich niet liet afschrikken door de schande van het kruis.” (Hebreeën 12:2) Wie alleen op de korte termijn let, verliest de lange termijn uit het oog. Wie op de lange termijn let, kan ook de korte termijn aan. Dat is de economie van Pasen.

Adjiedj Bakas, Marleen Barth, Lans Bovenberg, Jan Hol, Doekle Terpstra en Wim van der Donk